

Kyl maar tääl kaikenlaista kulttuuria on!

Kulttuurisuunnittelu kokonaisvaltaisena
kulttuuri- ja taidelähtöisenä
yhteiskehittämisen menetelmänä

Pia Hovi

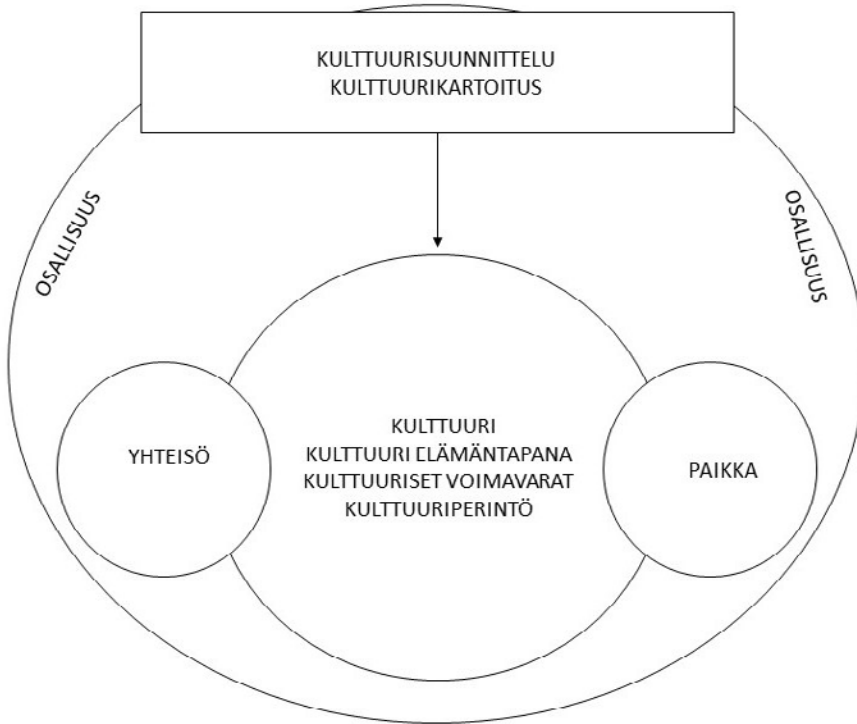
Lectio praecursoria

Akateeminen väitöskirja, tarkastettiin 26.11.2021

Turun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Maisemantutkimus

Aloitin jatko-opinnot Turun yliopiston Maisemantutkimuksen oppiaineessa vuonna 2015, jolloin tein samaan aikaan yhteistyötä Satakunnan Museon ja Taiteilijayhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n kanssa näyttelyprojektissa Porin taidemuseossa. Projektin aikana aloin pohtimaan kulttuurihistoriallisen museon harjoittamaa kulttuuriperintötyötä. Otin yhteyttä Satakunnan Museon johtajaan Juhani Ruohoseen, joka nyt vaikuttaa Turun museokeskuksessa, museolehtori Carita Tulkkiin ja Satakunnan Museon ystäväyhdistyksen silloiseen puheenjohtajaan Kari Nummeen. Kirjoitin katsausartikkelin museon ja ystäväyhdistyksen harjoittamasta kulttuuriperintökohteiden hoito- ja suojelutyöstä. Tämä aihe kiinnosti minua myös sen takia, koska Porin taidemuseolla ei ollut vapaaehtoistoimintaa.

Jo tässä varhaisessa vaiheessa nousi esille käsitteitä, kuten yhteisö, paikka, kulttuuriperintö ja yhteiskehittäminen. Ryhdyin pohtimaan näitä käsitteitä työni kautta ja tutkimaan niitä, erityisesti sitä, mikä niitä kaikkia yhdistää. Esille nousi vahvasti osallisuus.

KUVA 1 Tutkimuksen keskeisten käsitteiden havainnollistaminen ja niiden suhde toisiinsa.

Mistä osallisuus oli tullut kunta- ja museoalalle? Tutkin taustoja ja ensimmäisenä esille nousivat perustuslaki ja kuntalaki. Kuntalain kohdalla kiinnityin erityisesti siihen, miten kuntalaisella tulisi olla oikeus osallistua palveluiden suunnitteluun. Pohdin, miten kunnan toimen- tai viranhaltijan tulee toteuttaa suunnittelu- ja kehittämistyötä niin, että asukkaiden osallisuus prosessissa toteutuu.

Aloittaessani tutkimukseni tiedettiin, että on olemassa kaksi eri tapaa edetä kehittämishankkeissa: ylhäältä alaspäin etenevä eli hallinnon toteuttama ja alhaalta ylöspäin etenevä eli yhteisölähtöinen kehittäminen. Mieleeni nousi kysymys: löytyykö näiden kahden lähestymistavan välimaastosta tasoa, jossa nämä kaksi eri toimintakulttuuria kohtaavat?

Työskentelin vuonna 2015 projektitutkijana maisemantutkimuksen *Lähiön henki* -tutkimushankkeessa, jossa olin mukana toteuttamassa Itä-Porin lähiöiden kulttuurikartoitusta ja kulttuurisuunnitelmaa. Sovelsin hankkeessa kulttuurikartoitusta ja kulttuurisuunnittelua sekä yhteisötaidetta yhteiskehittämisen menetelminä yhdessä Taiteilijajyhdistys T.E.H.D.A.S. ry:n, asuk-

kaiden, Porin kaupungin ja eri toimijoiden kanssa. Hankkeen myötä tutkimukseni fokus suuntautui kulttuurisuunnitteluun ja kulttuurikartoitukseen.

Tutkimukseni päätutkimuskysymys on, edistävätkö kulttuurisuunnittelu ja kulttuurikartoitus, sekä yhteisötaide osana yhteiskehittämisprosessia, osallisuutta? Jatkotutkimuskysymys on, miten asukkaiden osallisuus yhteiskehittämisprosessissa on osoitettavissa? Tutkin myös, minkälainen rooli taiteilijoilla ja taiteella voi olla kulttuurisuunnittelussa ja kulttuurikartoituksessa. Pysin tutkimuksellani täyttämään tietoaukkoa siitä, miten hallinto voi osallistaa asukkaita kulttuuri- ja taidelähtöisin menetelmin ja mahdollisesti edistämään niiden avulla asukkaiden tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toimintaosallisuutta.

Väitöskirjatutkimuksen myötä perehdyin useisiin eri tutkimustraditioihin. Tutkimukseni kiinnittyy maisema- ja humanistiseen kaupunkitutkimukseen yhteisö- ja paikkakäsitteiden kautta, jotka ovat myös oleellisia käsitteitä osallistavassa kulttuuriperintötyössä ja kriittisen kulttuuriperintötutkimuksen parissa. Yhteisötaiteen kenttään lukeutuu keskustelu, jota käyn yhteisötaiteesta osallisuutta edistävänä taidelähtöisenä menetelmänä.

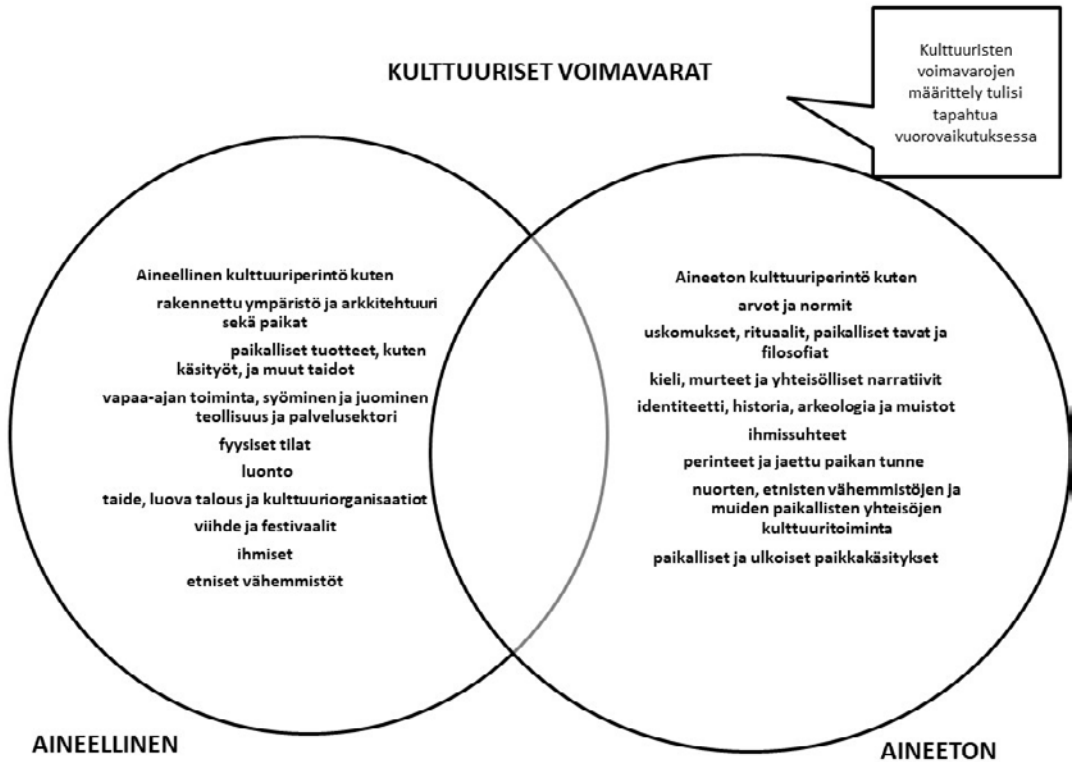
Maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen antoi yhdellä ohjaukserillä käteeni Paulo Freiren teoksen *Sorrettujen pedagogiikka*, joka loppujen lopuksi muodostui itselleni ja tutkimukseni kannalta merkittäväksi teoriaksi, joka hermeuttisen kehän kautta kautta sisällyttää kaikki muut tutkimukseni teoriat. Paulo Freire tavoitteli 1970-luvun alussa uudenlaista lähestymistapaa opettamiseen. Hänen teoriansa perustuu ajatukseen siitä, että yhteiskunnan epäoikeudenmukaiset rakenteet synnyttävät epäinhimillistymistä. Kun tiedostetaan, että tällainen malli on sortava ja perustuu ohjailuun, voidaan ryhtyä tavoittelemaan uuden ihmisyyden mallia.

Freire ajatteli, että yhteiskuntaa voi muuttaa luovan yhteisöllisyyden kautta. Hän kehitti oppimistavan, jossa opettaja oppii dialogissa oppilaidensa kanssa, jotka oppiessaan myös opettavat. Mallin ytimessä ovat osallisuus, yhdessä oppiminen ja tiedon yhteistuottaminen. Nämä ovat asioita, jotka ovat keskeisellä sijalla yhteiskehittämisessä. Freire ymmärsi, että ihmisten osallisuus on tärkeää, koska se lisää ihmisten hyvinvointia ja kiinnittymistä yhteiskuntaan. Tämän näkökulman kautta on Freiren teoria yhä edelleen relevantti tänä päivänä, myös Suomessa. Freiren teoria edustaa kriittistä pedagogiikkaa, jossa hyödynnetään toimintatutkimusta. Toimintatutkimuksessa kokeillaan uusia toimintatapoja, joiden avulla tavoitellaan ihmisten voimauttamista ja valtauttamista.

Kaupunkisuunnittelussa ja kaupunkikehittämisessä otetaan yhä enemmän huomioon luontoarvoja, kulttuuria, taidetta ja kulttuuriperintöä. Kulttuurisuunnittelu on kaupunkikehittämistä, jossa kehittämiskohteeksi valitaan

kaupunginosa tai asuinalue, jota yhteiskehitetään kokonaisvaltaisesti ja strategisesti. Kulttuurisuunnittelun tavoitteena on hallinto- ja sektorirajojen yli menevä yhteistyö. Viran- tai toimenhaltijat toteuttavat kulttuurisuunnittelu-prosessin yhdessä asukkaiden, yhteisöiden ja alueella vaikuttavien toimijoiden kanssa. Kokonaisvaltainen lähestymistapa pohjaa kulttuurin elämäntapa-perusteiseen määrittelytapaan, joka mahdollistaa kulttuurin ymmärtämisen elämäntapaperusteisesti, dynaamisena prosessina: *Kulttuuri on elämäntapa, joka koostuu aineettomista ja aineellisista kulttuurisista ominaisuuksista tai voimavaroista. Kulttuuriset ominaispiirteet syntyvät, kun ihmiset, yhteisöt ja paikat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Kulttuurin elämäntapaperusteisen määrittelyprosessin lähtökohtana on kulttuurin moninaisuus ja tasa-arvo.*

Kehittämishankkeessa voidaan määrittää alue, jota kehitetään, mutta olisi hyvä pysyä avoimena ajatukselle, että aluerajat eivät välttämättä määritä osallisia. Prosessiin tulisi saada osallistua, vaikka ei asu kyseisellä alueella.

KUVA 2 Kulttuuriset voimavarat, kuten Franco Bianchini, Nancy Duxbury ym., Colin Mercer ja Deborah Stevenson ne määrittelevät.

Kulttuuriset merkitykset voidaan määritellä paikkalähtöisesti kulttuurikartoitusmenetelmän avulla. Tällöin tunnistetaan kohdealueella olevat kulttuuriset voimavarat, kehittämistarpeet ja asukkaiden toiveita sekä ajatuksia alueen kehittämisen suhteen. Kulttuurikartoituksen aineistonkeruussa on tärkeää käsitteiden yhteinen määrittelyprosessi, tiedon yhteistuottaminen ja yhteisöjen ääni.

Kulttuurikartoitus koostuu taustatyöstä, jossa tutkitaan muun muassa paikkatietoa, tilastoja ja kirjallisia sekä digitaalisia lähteitä. Asuinalueelle jalkaudutaan toteuttamaan havainnointia, työpajoja ja haastatteluja. Näin pyritään kartoittamaan asukkaiden kanssa alueen kulttuurisia voimavaroja, asukkaiden kokemuksellista paikkatietoa ja heidän muistojaan paikasta sekä paikantunteita.

Kulttuuriset voimavarat ovat sekä aineellisia että aineettomia. Sampolan asukastyöpajoihin osallistuvien asukkaiden mielestä alueen kulttuurisia voimavaroja olivat mm. asukastupa, kirjasto, vapaaehtoistoiminta, seurakunta, lyhytaaltoasema, rakennettu ympäristö ja arkkitehtuuri, julkinen taide, luonto ja puistot sekä alueella järjestettävä harrastus- ja muu toiminta.

Tutkimukseni monipuolinen aineistokokonaisuus kattaa haastatteluita, Itä-Porin kulttuurikartoituksen, asiakirjoja, työpajoja, tapahtuman ja kyselylomaketutkimuksen. Keräsin aineistoa osatutkimuksiin vuosien 2015–2016 aikana. Tutkimuskirjallisuuskatsauksen toteutin osatutkimusten ja yhteenvedon kirjoittamisen yhteydessä.

Kun asukkaat ja yhteisöt saavat määritellä kulttuurin ja kulttuuriset voimavarat, kasvaa heidän osallisuutensa, koska viranhaltijat eivät ole etukäteen määritelleet kehittämisprosessissa käytettäviä käsitteitä. Kulttuurin paikkalähtöinen ja elämäntapaperusteinen yhteisöllinen määrittelyprosessi valtaistaa asukkaita ja antaa heille äänen omaa asuinaluettaan koskevissa asioissa. Kulttuurikartoituksessa sovelletut tiedonkeruun menetelmät lisäävät asukkaiden osallisuutta, koska useiden eri metodien soveltaminen eri konteksteissa edistää tiedonkeruun saavutettavuutta.

Yhteisötaiteen avulla on mahdollista yhteistuottaa tietoa. Taiteilijan mukanaolo kulttuurikartoituksessa voi tuoda mukanaan monenlaista hyötyä. Monet taiteilijat ovat erinomaisia havainnoimaan ympäristöä ja kohtaamaan ihmisiä uteliaiin ja avoimin mielin. Kerätty data voi muun muassa sisältää sellaista tietoa, joka taiteilijan avulla muodostuu julkiseksi taideteokseksi tai toiminnaksi, jota toteutetaan alueella.

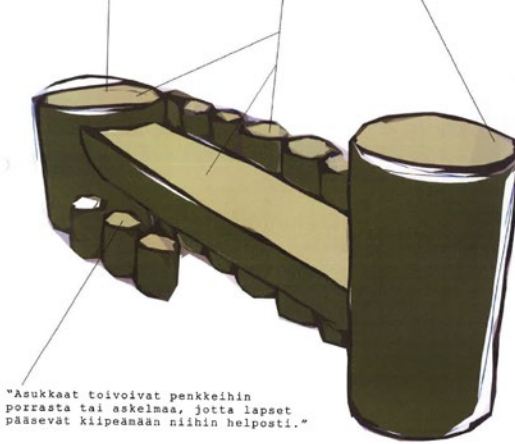
Kulttuurisuunnittelu käynnistyy ylhäältä alaspäin etenevänä prosessina. Kulttuurikartoituksen avulla osallistetaan asukkaita ja yhteisöjä mukaan kehittämiseen, jolloin nämä kaksi toimintakulttuuria kohtaavat. Tällöin

- Fuiden halkaistut pinnat toimivat maalauspohjina asukkaalle. (sivu2)
- Pystyssä olevilla puurakenteilla penkkejä voi liittää visuaalisesti toisiinsa muodostamaan yhden yhtenäisen penkkimuodostelman. (sivu2)
- Osasta pystypuista voi tehdä veistoksia (Tehdas). (sivu3)

"Orgaaninen materiaali ja muoto on saanut eniten kannatusta
Esimerkiksi halkaistu puunrunko, johon liitettäisiin
selkänöjä ja käsinojat."

"Penkeissä voisi olla tasoja,
joihin voisi laittaa eväät."

"Voi myös tehdä penkkejä
joihin voi nojaillla."
Penkin pääty on korotett

"Asukkaat toivoivat penkkeihin
porraasta tai askelmaa, jotta lapset
pääsevät kiipeämään niihin helposti."

KUVA 3 Luonnos Pori-penkki,
Toni Lehtola, T.E.H.D.A.S. ry.

KUVA 4
Pori-penkit veistospuistossa Porin
lyhytaaltoasemalla. Kuva: Pia Hovi

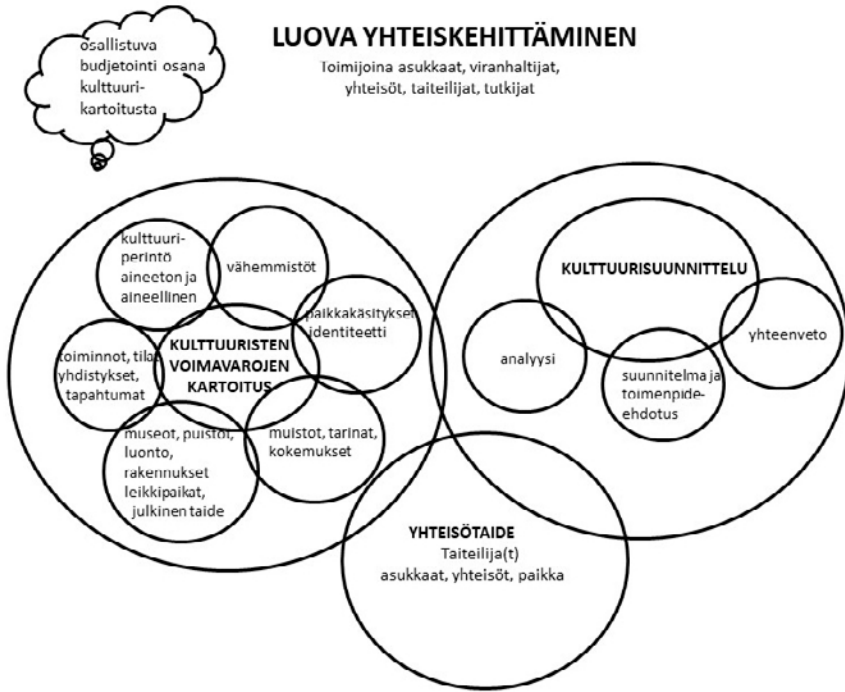
syntyy osallistumisen ja osallisuuden taso, jossa ylhäältä alaspäin ja alhaalta ylöspäin etenevä kehittäminen kohtaavat ja sulautuvat yhdeksi, yhteiseksi kehittämistasoksi. Tämä hahmotelma vastaa Freiren oppimisteoriassa ajatusta yhteiskuntaa muuttavasta toiminnasta ja ihmisyyden palauttamisesta.

Kutsun tätä mallia luova yhteiskehittäminen -toimintamalliksi, jonka avulla on mahdollista edistää asukkaiden tieto-, suunnittelu-, päätös- ja toiminta-osallisuutta sekä vuorovaikutusta toimen- tai viranhaltijoiden, asukkaiden, yhteisöiden ja asuinalueella vaikuttavien toimijoiden välillä.

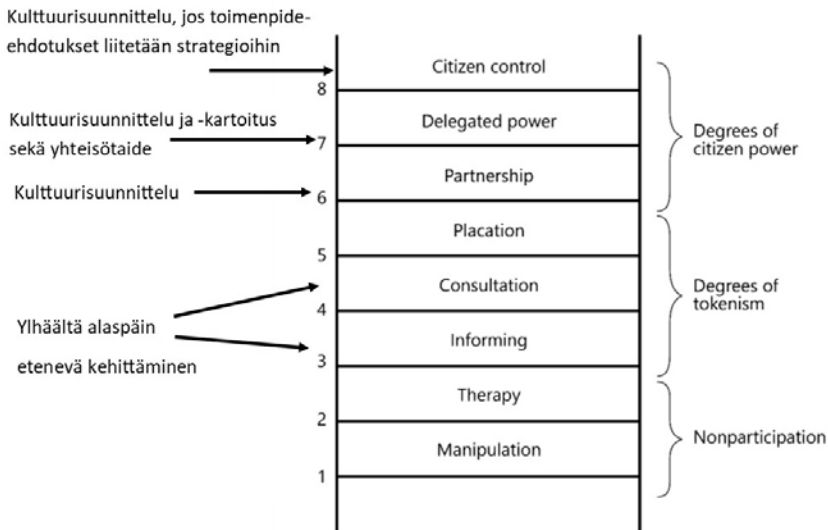
Jalkautuvan sekä digitaalisen kulttuurikartoituksen avulla voidaan edistää asukkaiden ja viran- tai toimenhaltijoiden yhteistyötä ja ymmärrystä siitä, että avaamalla paikan määrittelyprosessi paikasta tehdään ”meidän kaikkien yhteinen paikka”. Näin annetaan kaikille mahdollisuus osallistua paikan määrittelyyn. Tällä tavalla on mahdollista luoda ”kolmas tila”, toisin sanoen moniääninen ja keskusteleva kulttuurikartoitusprosessi, joka on luonteeltaan avoin ja muuttuva. Näin syntyy asukkaiden osallisuutta ja omistajuutta kulttuurikartoitusprosessia kohtaan.

Kartoitus- ja suunnitteluprosesseissa voisi olla hyödyllistä käyttää humanistien ja taiteilijoiden osaamista kokemuksellisen tiedon keruussa, analyysissä ja tiedon koostamisessa. Lisäksi tiimin jäsenenä voisi olla IT-alan ammattilainen, joka kääntäisi ja koodaisi laadullisen tiedon ”suunnittelun kielelle” digitaaliseen muotoon.

Porissa, Satakunnan Museon toteuttama osallistava kulttuuriperintötoiminta yhdessä Satakunnan Museon ystävien kanssa edustaa tutkimukseni mukaan kulttuurin osallistamisen korkeinta tasoa, toiminnallista tasoa, jolloin yhteisön jäsenet ovat olennainen osa yhteistyössä tehtävää hoito- ja suojelutyötä. Tällöin kulttuuriperintötoiminnassa mukana olevat asukkaat osallistuvat muun muassa keskusteluun, jota käydään kulttuuriperinnön suojelutyön toimintaperiaatteista. Se on kumppanuuteen perustuvaa kulttuuriperintötyötä. Se tukee myös ajatusta siitä, että kulttuuriperintökokemus on henkilökohtainen, muuttuva ja moniääninen. Yhteiskehittämisen myötä syntyy edellytykset jaetulle kulttuuriperinnölle ja sen välittämiselle. Tämän voi tulkita niin, että Satakunnan Museo omaksui hallintomallin, jonka yhtenä osatekijänä on jaettu päätöksenteko.

KUVA 5 Luovan yhteiskehittämisen toimintamalli.

KUVA 6 Kulttuurisuunnittelu ja -kartoitus sekä yhteisötaide sijoitettuna Sherry R. Arnsteinin (1969) osallisuuden portaille (A Ladder of Citizen Participation).